

ПОЕМА, ПРИСВЯЧЕНА ІВАНОВІ ЛИПІ
(урок позакласного читання на І-ІІ курсах Одеського художнього училища
за поемою Миколи Вороного «Євшан-зілля»)

2008 року ми відзначаємо дві сумні дати: 85 років від дня смерті відомого українського діяча, нашого земляка Івана Липи, який помер у Винниках на Львівщині 13 жовтня 1923 р., та 70 років з дня трагічної загибелі його побратима, видатного українського поета-модерніста Миколи Вороного, розстріляного енкаведистами 7 червня 1938 року в застінках Одеського УНКВС.

Микола Вороного та Івана Липу – видатних діячів української культури та громадсько-політичного життя України кінця XIX – початку XX століття єднала велика дружба.

Поема М.Вороного „Євшан-зілля” присвячена його побратимові по „Братерству тарасівців”, видатному діячеві української політики, лікарю і письменникові Іванові Липі, з яким М.Вороного пов’язували тісні і людські, й творчі, і громадські стосунки та обов’язки [1; 32-63].

Микола Вороний є досить помітною фігурою в історії української нації та культури. Він народився в один рік з Лесею Українкою, Василем Стефанюком, Лесем Мартовичем – тими митцями, які склали красу й гордість вітчизняного красного письменства. Життєвий шлях Миколи Кіндратовича Вороного (1871–1938) став типовим для тієї української інтелігенції, що заявила про себе на повний голос наприкінці XIX – початку XX століття, у добу, коли йшли інтенсивні пошуки шляхів збереження національної духовності, формувалися передумови української державності на новому історичному і політичному тлі.

Серед широкого розмаїття жанрових пошуків митця, який багатогранно виявив себе і в поезії, і в прозі, і в публіцистиці, поема М.Вороного «Євшан-зілля» виділяється як проблематикою, так і своїми художніми особливостями.

Студенти І-ІІ курсів Одеського художнього училища імені М.Грекова вивчають цю поему за програмою середньої школи.

Мета уроку: ознайомити студентів з творчістю видатного українського модерніста, поета покоління „Розстріляного безсмертя” Миколи Вороного, допомогти їм збагнути творчі пошуки митця через поетичне слово, звернене і до своїх сучасників, і до прийдешніх поколінь, покликане повернути історичну пам’ять про свій рід і народ, яка завжди є мірилом нації і духовності і втрата якої веде до знищення самого народу; допомогти виробити навички порівняльного літературознавчого аналізу творів близької тематики.

Для цього кілька студентів отримують завдання: підготувати повідомлення про життєвий і творчий шлях Івана Липи, за поемою Олександра Олеся „Половці і Отрок” з циклу „Князя Україна” [8; 81-83] та оповідання Леоніда Мосендза «Євшан-зілля» [6; 183-192].

Обладнання: Замальовки студентів фуркацій живопису за текстом поеми «Євшан-зілля», портрети та збірки творів Миколи Вороного, Івана Липи, Олександра Олеся, Леоніда Мосендза, кілька стеблин полину звичайного, євшан-зілля.

Епіграф:

Де ж того євшану взяти,

Того зілля-привороту,

Щоб на певний шлях направить, -

Шлях у край свій повороту?!

Микола Вороний

Хід уроку

1. Мотивація.

Слововикладача.

Поет, перекладач, артист, театрознавець, критик, журналіст, мистецтвознавець Микола Кіндратович Вороний являє собою взірць митця, якому боліли проблеми бездуховності українців після поразки першої революції 1905-06 років, коли значна частина інтелігенції, налякана репресіями царського уряду, розгубилася у вирі політичних і суспільних подій. Він вбачав своє завдання як поета (співця-„гудця”, за його власним висловом) розбудити історичну пам’ять сучасників, повернути їм „запах волі”, без якої народ втрачає свою ідентичність, стає, за висловом киргизького письменника Чингіза Айтматова, манкуртом. А ще українці знають таке слово, як яничари.

Свою поему «Євшан-зілля» М.Вороний писав у час початку визвольних змагань, у 1917 році, коли з’явилися передумови до створення української державності і коли багато письменників взяли на себе велику відповідальність, яку пізніше яскравий представник „празької школи” Євген Маланюк висловить у такій поетичній формі:

Як в нації вождя нема,

Тоді вожді її поети!

Вона присвячена нашому землякові, видатному діячеві української політики і медицини, письменнику Іванові Липі, другові й соратнику М.Вороного по „братерству тарасівців”.

II. Оголошення теми і мети уроку.

III. Засвоєння нових знань.

Про життєвий і творчий шлях письменників роблять повідомлення студенти.

Словникова робота

Євшан-зілля (нар.-поет.) – степовий, запашний полин [9; 360].

Манкурт – про людину, що забула минуле, відмовилася від національних традицій, втратила моральні орієнтири, цінності [2; 644].

Народ – 1. Населення держави, жителі країни. 2. Форма національної та етнічної єдності (нація, народність, іноді плем’я) [2; 733].

Рід – 1. Ряд поколінь, що походять від одного предка. 2. Сім’я, родина; походження; 3. Споріднена між собою група людей; рідня // Уживається на позначення належності за народженням до якої-небудь соціальної групи, національності і т. ін. [2; 1225].

Яничари – добірна турецька регулярна піхота в XIV-XIX ст., комплектувалася із християнських бранців, пізніше – шляхом насильницького набору хлопчиків із християнського населення Османської імперії. В укр. романтичній традиції склався символ-стереотип: яничари – зрадники вітчизни задля переваг, які надає служба в чужинській імперії [9; 1545].

Бесіда

Проблемні питання:

1. Публікація твору (час, політична обстановка, присвята).
2. Літературні джерела поеми (легенда про цілоще зілля, здатне повернути людині пам’ять про її пракорені, зафіксована, зокрема, у списку Іпатівського літопису).
3. Сюжет та композиція поеми.
4. Жанрові особливості поеми (близькість до романтичних балад XIX ст. і українських народних дум).
5. Основний конфлікт поеми (між спокійним, забезпеченим життям бранця у княжій неволі і вільним життям серед рідного народу в половецькому степу).

6. Художні особливості поеми:

- трикратність, характерна для фольклорних творів: гудець Ор до князівських палат „йде ... три дні і три ночі”;
- повторення синонімічних слів („зажурився, засмутився”, „ні утіхи, ні поради”, „улецає, намовляє”, „словом, піснею”);
- вживання стійких, традиційних епітетів („Рідний степ широкий, вільний, / Пишнобарвний і квітчастий”);
- вживання повних нестягнених форм прикметників: „славетнії події”, „лицарські походи”;
- порівняння зі стихійними силами: „Мов скажена хуртовина, / Мов страшні Перуна громи, / Так ревли-стогнали струни / Той спів гудця сіроми!”

7. Як розумієте слова ханського сина, який вдихнув запах євшан-зілля:

„Краще в ріднім краї милім

Полягти кістьми, сконати,

Ніж в землі чужій, ворожій

В славі й шані пробувати!?”

8. Чому, на вашу думку, у поемі М.Вороного головний герой немає імені?

9. Чому поет у кінці твору вдається до післямови? У чому полягає головна думка післямови?

10. Чи актуальний твір М.Вороного „Євшан-зілля” сьогодні?

Один студент робить повідомлення про стосунки Миколи Вороного та Івана Липи, двоє інших – про сюжет творів Олександра Олеся „Половці і Отрок”

та Леоніда Мосендза «Євшан-зілля». Викладач пропонує усім визначити спільне й відмінне у цих творах та поемі М.Вороного.

Б е с і д а

- 1.жанрові особливості творів;
- 2.основні сюжетні лінії, пов'язані з проблемою історичної пам'яті;
- 3.Художньо-виражальні засоби зображення образів.

IV. Висновки та узагальнення.

С л о в о в и к л а д а ч а.

Отже, поема „Євшан-зілля” присвячена Іванові Липі, з яким до останніх днів його життя підтримував дружні стосунки Вороний. Іван Огієнко, видатний політичний та релігійний діяч, засвідчив, що поет був присутній і на похороні Івана Липи, “чулою й сердечною промовою попрощав свого довголітнього приятеля, свого доброго Івана побратим-тарасовець Микола Вороний...” [7, 21].

Поема М.Вороного яскраво виражає патріотичну ідею вірності батьківщині, своєму роду і народу. Але поет не міг не бачити і того, що значна частина суспільства розгублена, у ній запанували розпач і безнадія. Тому його гнівне палке слово звернене до тих, хто занепав духом:

*А проте тієї сили,
Духу, що зрива на ноги,
В нас нема, і манівцями
Ми блукаєм без дороги!*

У післямові М.Вороний задає риторичне питання, яке є актуальним у всі переломні епохи для народу, для нації:

*Де ж того євшану взяти,
Того зілля-привороту,
Що на певний шлях направить, —
Шлях у край свій повороту?!*

Проблеми історичної пам'яті хвилювали багатьох митців ХХ століття, серед яких поема Олександра Олеся, оповідання Леоніда Мосендза, про які вже йшла мова раніше, роман киргизького письменника Чингіза Айтматова „Довше віку триває день”, звідки пішло у світ слово „манкурт”, та багатьох інших.

Поема М.Вороного змушує і наших сучасників замислюватися над тим, як і де шукати шляхів відродження історичної пам'яті, щоб процвітала українська держава і її народ з віку у вік.

Домашнє завдання:

Написати твір – роздум: „Раби – це нація, яка немає Слова, тому й не може захистити себе” (Оксана Пахльовська).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ананченко Т.* Гідні вдячної пам'яті нащадків імена: шляхетний рід Лип // Ананченко Т. „України часточка – в мені: Одещина в культурологічному просторі світового українства”. – Одеса, 2007.
2. **Великий** тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2007.
3. *Вороний М.* Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика / Упоряд. і прим. Т. І. Гундорової; Автор вступ. ст. і ред. тому Г.Д.Вервес. – К., 1996.
4. *Вороний М.* Твори / Упоряд., підгот. текстів, передм. та приміт. Г.Д. Вервеса. – К., 1989.
5. *Маланок С.Ф.* Невичерпальність: Поезії, статті / Упоряд., передм. та приміт. Л.В.Куценка.— К.: Веселка, 2001.— 318 с: Іл. (Шк. б-ка).— 2-ге вид.
6. *Мосендз Л.* Євшан-зілля // Українське слово: Хрестоматія української літератури і літературної критики ХХ ст.: У 3 кн. – К., 1994. – Кн. 2.
7. *Огієнко Іван.* Світлій пам'яті Івана Липи. 1919-1923. // Апостол новітнього українства. Спогади про юрія липу. – Львів, 2000.
8. *Олесь О.* Половці і Отрок // Олесь О. Княжа Україна. Бібліотека українця. – К., 1996.
9. УСЕ: Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. ради чл.-кор. НАНУ М.Попович. – К., „Ірина”, 1999.

Подано до редакції 09.09.08

РЕЗЮМЕ

У статті розглядається проблема історичної пам'яті народу на матеріалі поеми „Євшан-зілля” Миколи Вороного, присвяченої Іванові Липі, у контексті літературного процесу першої половини ХХ століття.

SUMMARY

The article is dedicated to the historical memory to folk based on the material of the poem “Evshsan-potion” by Mykola Voronoy devoted to Ivan Lipa, in the context of literary process of the first half of the XX century.